

Academia Română
Școala de Studii Avansate a Academiei Române (*SCOSAAR*)

TEZĂ DE DOCTORAT

**Imaginarul emigrației românești.
Profilul unor comunități în căutarea identității. Studii de caz**

Coordonator

Academician Profesor Sabina Ispas

Doctorand Ana Vlad

BUCUREȘTI 2020

CUPRINS

<u>ARGUMENT</u>	<u>7</u>
<u>INTRODUCERE</u>	<u>9</u>
<u>PARTEA 1. FUNDAMENTARE TEORETICĂ. METODOLOGIE</u>	<u>16</u>
<u>CAPITOLUL 1. FUNDAMENTARE TEORETICĂ. TEORII ALE MIGRAȚIEI. CLASICE. NEO CLASICE. MODERNE</u>	<u>16</u>
<u>CONSIDERAȚII GENERALE</u>	<u>16</u>
<u>NOTIUNI GENERALE. CONCEPTE DE LUCRU</u>	<u>18</u>
<u>ROLUL MIGRAȚIEI ÎN POPULAREA GLOBULUI</u>	<u>19</u>
<u>MIGRAȚIE ȘI IMAGINAR</u>	<u>21</u>
<u>MIGRAȚIE ȘI CULTURĂ</u>	<u>24</u>
<u>MIGRAȚIE ȘI ETNOLOGIE</u>	<u>26</u>
<u>MIGRAȚIE ȘI IDENTITATE</u>	<u>28</u>
<u>PERSPECTIVA SOCIOLOGICĂ</u>	<u>28</u>
<u>PERSPECTIVA ETNOLOGIEI ȘI FOLCLORULUI</u>	<u>29</u>
<u>TEORII ALE MIGRAȚIEI. CLASICE. NEOCLASICE. MODERNE</u>	<u>29</u>
<u>CLASIFICAREA TEORIILOR MIGRAȚIONISTE ÎN FUNDAMENTAREA TEORETICĂ GENERALĂ</u>	<u>30</u>
<u>TEORIILE CLASICE</u>	<u>31</u>
<u>TEORIILE NEOCLASICE</u>	<u>34</u>
<u>TEORIILE NEOCLASICE ALE MOTIVAȚIEI</u>	<u>37</u>
<u>TEORIILE NEOCLASICE LEGATE DE PROBLEMA CAPITALULUI UMAN</u>	<u>38</u>
<u>TEORIILE MODERNE. TEORII DIN CLASA DENUMITĂ GENERIC NOUA ECONOMIE A MIGRAȚIILOR (NEM)</u>	<u>39</u>
<u>TEORIILE PRIVAȚIUNII RELATIVE</u>	<u>41</u>
<u>TEORIILE LEGATE DE INFORMAȚIE</u>	<u>44</u>
<u>ALTE ABORDĂRI CARE NU INCLUD CRITERIUL CLASIFICĂRII CRONOLOGICE</u>	<u>45</u>
<u>ABORDĂRI DIN PERSPECTIVA PSIHOLOGIEI SOCIALE</u>	<u>45</u>
<u>TEORII ALE MOTIVAȚIEI ȘI ALE PROCESULUI DECIZIONAL DIN PERSPECTIVA SOCIOLOGICĂ</u>	<u>47</u>
<u>TEORIA REȚELELOR ȘI A CAPITALUL SOCIAL</u>	<u>48</u>
<u>ABORDĂRI GEOGRAFICE</u>	<u>50</u>
<u>CONCLUZII</u>	<u>52</u>

<u>FACTORII MIGRAȚIEI.....</u>	<u>53</u>
<u>FACTORII MIGRAȚIEI ȘI ȘTIINȚA CIRCULĂRII.....</u>	<u>56</u>
<u>CONCLUZII.....</u>	<u>57</u>
<u>TIPURI DE MIGRAȚIE.....</u>	<u>58</u>
<u>ELEMENTE DE ETNOGRAFIE SI FOLCLOR.....</u>	<u>60</u>
<u>SCOP.....</u>	<u>62</u>
<u>PROBLEMATICA CERCETĂRII. INVESTIGAREA MENTALITĂȚILOR DIN PERSPECTIVA IMAGINARULUI CA O CATEGORIE ETNOLOGICA. ELEMENTE DE ETNOGRAFIE SI FOLCLOR.....</u>	<u>64</u>
<u>CÂTEVA CONSIDERAȚII DESPRE IMAGINAR.....</u>	<u>70</u>
<u>IPOTEZE DE LUCRU.....</u>	<u>75</u>
<u>PROBLEMATICA MIGRAȚIEI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ.....</u>	<u>77</u>
<u>CRIZA DIN ANII 2014-2017.....</u>	<u>80</u>
<u>CAPITOLUL 2. METODOLOGIA CERCETĂRII.....</u>	<u>81</u>
<u>TIPURI DE ABORDĂRI. ABORDARE ETNOLOGICĂ CU ACCENTE PE DOMENIILE: RELIGIE, ISTORIE, ECONOMIE, DEMOGRAFIE.....</u>	<u>81</u>
<u>RELIGIOSUL ÎN ABORDARE ETNOLOGICĂ.....</u>	<u>82</u>
<u>ISTORIE.....</u>	<u>84</u>
<u>ECONOMICUL.....</u>	<u>85</u>
<u>ABORDAREA ETNOLOGICĂ A DIMENSIUNII DEMOGRAFICE.....</u>	<u>86</u>
<u>METODELE CERCETĂRII.....</u>	<u>87</u>
<u>DOCUMENTARE BIBLIOGRAFICĂ.....</u>	<u>87</u>
<u>OBSERVAREA.....</u>	<u>88</u>
<u>CHESTIONARE.....</u>	<u>90</u>
<u>INTERVIURI.....</u>	<u>90</u>
<u>ANALIZA DATELOR CONSEMNAȚE SI IDENTIFICAREA CONSTANTELOR CARE AU REZULTAT DIN CERCETAREA REȚELELOR DE SOCIALIZARE.....</u>	<u>91</u>
<u>PARTEA 2.....</u>	<u>92</u>
<u>CAPITOLUL1. MIGRAȚIA ROMÂNEASCĂ.....</u>	<u>92</u>
<u>FENOMENUL MIGRAȚIONIST ÎN EVOLUȚIE LA NIVELUL ROMÂNIEI.....</u>	<u>92</u>
<u>INTRODUCERE.....</u>	<u>92</u>
<u>PRIMUL MARE VAL AL MIGRAȚIEI ROMÂNEȘTI.....</u>	<u>96</u>
<u>MOTIVELE ȘI FACTORII MIGRAȚIEI.....</u>	<u>98</u>
<u>PROFILUL EMIGRAȚIEI ROMÂNEȘTI.....</u>	<u>102</u>

<u>VÂRSTA.....</u>	<u>103</u>
<u>RELIGIA.....</u>	<u>104</u>
<u>MIGRAȚIA PENDULATORIE.....</u>	<u>104</u>
<u>PORTRETUL EMIGRANTULUI.....</u>	<u>106</u>
<u>RETELELE SOCIALE.....</u>	<u>108</u>
<u>CĂLĂTORIA ȘI PRIMELE INSTITUTII ALE MIGRAȚIEI ROMÂNESTI DIN AMERICA</u>	<u>109</u>
<u>ADAPTARE. ASIMILARE. IDENTITĂȚI MULTIPLE.....</u>	<u>113</u>
<u>MIGRAȚIA ÎN TIMPUL COMUNISMULUI, STRATEGII DE EMIGRARE, MIGRAȚIA ETNICĂ.....</u>	<u>126</u>
<u>MIGRAȚIA DUPĂ REVOLUȚIA DIN 1989.....</u>	<u>137</u>
<u>CAPITOLUL 2. FENOMENUL MIGRAȚIONIST ÎN EVOLUȚIE LA NIVELUL ITALIEI. RAPORTUL EMIGRAȚIE-IMIGRAȚIE.....</u>	<u>143</u>
<u>ETAPE. MOTIVAȚII. ORIENTĂRI.....</u>	<u>143</u>
<u>MIGRAȚIA INTERNĂ.....</u>	<u>145</u>
<u>IMIGRAȚIA.....</u>	<u>145</u>
<u>EVOLUȚIA POLITICILOR MIGRAȚIONISTE ÎN ITALIA.....</u>	<u>146</u>
<u>LEGISLAȚIE.....</u>	<u>146</u>
<u>MIGRAȚIA ȘI PROBLEMELE DE SECURITATE.....</u>	<u>148</u>
<u>CONFIGURAȚIA EMIGRAȚIEI ITALIENE.....</u>	<u>149</u>
<u>CRIZA MIGRAȚIONISTĂ ÎN ITALIA.....</u>	<u>149</u>
<u>OPERAȚIUNEA MARE NOSTRUM.....</u>	<u>150</u>
<u>ÎN LOC DE CONCLUZII.....</u>	<u>151</u>
<u>CAPITOLUL 3. CULTURĂ. IMAGINAR. IDENTITATE.....</u>	<u>152</u>
<u>FAMILIA. CASA. OBICEIURI ȘI SĂRBĂTORI. CODUL ALIMENTAR.....</u>	<u>152</u>
<u>FAMILIA.....</u>	<u>152</u>
<u>COPIII.....</u>	<u>166</u>
<u>CASA.....</u>	<u>180</u>
<u>OBICEIURI ȘI SĂRBĂTORI.....</u>	<u>184</u>
<u>CODUL ALIMENTAR.....</u>	<u>197</u>
<u>LIMBA ȘI CULTURA POPULARĂ A MIGRAȚIEI RECENTE.....</u>	<u>207</u>
<u>LIMBĂ ȘI IDENTITATE.....</u>	<u>207</u>
<u>ASEMĂNĂRI ȘI DIFERENȚE ÎNTRE CELE DOUA VALURI MIGRATOARE ROMÂNESTI, SPRE AMERICA ȘI SPRE ITALIA.....</u>	<u>208</u>
<u>CURSURILE DE LIMBĂ ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNĂ.....</u>	<u>213</u>
<u>IMAGINARUL ȘI CREAȚIILE MIGRANȚILOR ROMÂNI.....</u>	<u>217</u>
<u>RELIGIA.....</u>	<u>222</u>
<u>PREZENȚA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ITALIA.....</u>	<u>224</u>

<u>MOTIVAȚIA PLECĂRII</u>	247
<u>FACTORII DECIZIONALI DE RESPINGERE-ATRACTIE</u>	247
<u>RATIONALITATEA LIMITATĂ</u>	251
<u>A DEȚINE CONTROLUL PROPRIEI VIETI</u>	251
<u>TEORIA REȚELELOR SOCIALE</u>	253
<u>CĂLĂTORIA</u>	257
<u>PRIMUL DRUM</u>	257
<u>MIGRAȚIA CIRCULATORIE</u>	262
<u>ȚARA DIN GEAMANTAN. RECUZITA ETNOGRAFICĂ</u>	266
<u>PERCEȚIA CELUI ALT</u>	271
<u>PERCEȚIA PROPRIULUI GRUP SOCIAL</u>	272
<u>PERCEȚIA CELUI ALT-ITALIENII</u>	277
<u>PERCEȚIA CELOR RĂMAȘI ACASĂ</u>	281
<u>CUM SUNT PERCEPUȚI DE CEI DIN ȚARĂ</u>	284
<u>ASIMILARE ȘI IDENTITATE ÎN PERCEȚIA ROMÂNILOR MIGRANȚI</u>	285
<u>CONCLUZII</u>	288
<u>MULTUMIRI</u>	291
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	293
<u>ANEXE</u>	

REZUMAT

Fenomenul migrației contemporane, în asociere cu noile tehnologii ale circulației informației, a transformat profund societatea actuală prin crearea de tipare sociale noi și redefinirea granițelor culturale. Datorită faptului că migrația are datele unui fapt social total, există o multitudine de perspective ale abordării fenomenului (geografică, socială, antropologică, filosofică, economică, istorică) și o proliferare a teoriilor domeniului în ultimii 70-80 de ani. Ceea ce este în sine o demonstrație a importanței și complexității acestuia și a faptului că trăim „o nouă epocă a migrațiilor” (1).

În cadrul migrației românești contemporane s-a remarcat dimensiunea acestui fenomen caracterizat de efectele produse atât în spațiul de plecare, cât și în cel de destinație. Migrația românească este un proces dinamic de desfășurare datorat modificărilor istorice globale și locale, sociale și individuale, astfel încât fenomenul nu poate fi epuizat în literatura de specialitate.

Vedem cu toții cât ne lipsesc cei aproximativ 4 milioane de români care muncesc sezonier, temporar sau definitiv în afara granițelor țării, aproape 20% din populația țării. Procentual cifrele ne poziționează imediat după Siria, în condițiile în care țara noastră dispune de resurse naturale semnificative, nu se află în război, nu sunt catastrofe climatice. Toate aceste aspecte par a fi simptomul trecerii societății printr-un proces social complex, subordonat unuia mai cuprinzător global.

Printre rutele migratoare preferate ale românilor migranți se află spațiul mediteranean, prima destinație fiind Italia cu aproximativ 1.200.000 de români din ciferele oficiale, cea mai numeroasă minoritate. În cadrul cercetării doctorale am ales comunitatea din Roma și împrejurimi nu doar pentru numărul mare al românilor stabiliți în zonă ci și pentru reprezentarea regională de proveniență a acestor migranți. Deși factorii economici sunt determinanți în luarea deciziei de a migra, cauzalitatea acestui fenomen include și aspecte particulare ale luării deciziei.

Prin identificarea unor constante în mentalitatea celor ce au ales să plece în altă țară s-a conturat trăsătura de popor „umblăreț”, obișnuit cu deplasarea pe spații largi încă din vechime.

Românii au o tradiție de a se deplasa de-a lungul secolelor pe spații largi, din Moravia până în Caucaz.

1. S.Castles, J.M.Miller, The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World, New York, Guilford Press, 2003

Ideea conform căreia românii sunt o comunitate cu o stabilitate excesivă, caracterizată prin pasivitate și anistorism este infirmată și prin anumite aspecte ale fenomenului migrației contemporane.

Tema propusă de teză pornește de la ipoteza că migrația românească este un proces complex ce presupune achiziții cognitive, proces pe parcursul căruia are loc apariția unei identități hibride. Românii din Italia reușesc să redescopere, să refacă sub altă formă identitatea parțial pierdută încă de acasă. Sub acest aspect, rolul imaginarului este al unui instrument de rezistență prin conservarea mărcilor identitare, în fața procesului firesc, de asimilare, în prima etapă prin aculturalizare, pe care îl presupune orice integrare într-o societate nouă.

Prin abordarea din perspectivă etnologică s-a urmărit identificarea anumitor aspecte specifice ale societății tradiționale de tip folcloric, care se regăsesc în continuare în tiparele mentale ale migraților români în viața lor cotidiană și care, în mod surprinzător, sunt „reactivate” prin mutarea în alt spațiu.

Conservarea identității etnice se face cu ajutorul imaginarului de tip folcloric, în jurul valorilor fundamentale pe care se sprijină migrantul, venit de obicei din spațiul satului tradițional: familia, limba și religia.

Cercetarea comunităților din Roma a implicat mai multe tipuri de abordări cu accente pe domeniile: etnografie, folclor, religie, istorie și economie. Metodele cercetării s-au bazat pe selectarea bibliografiei relevante, observarea mai multor comunități reprezentative din Italia, contactarea acestora, organizarea documentației, conceperea și completarea a peste 200 de chestionare și peste 20 de ore de interviuri. Acestora li se adaugă adunarea unor date de pe rețelele de socializare și adunarea creațiilor scrise ale migraților, în special din cenaclurile scriitorilor amatori din Roma.

Un scurt parcurs istoric al fenomenului migrației pe teritoriul românesc implică o triplă etapizare: perioadele prestatate până în secolul al XIX-lea, migrația transilvană, primul val semnificativ din începutul secolului al XX-lea spre America, aspecte ale mișcărilor de populație în timpul comunismului și migrația din perioada de după 1989. Am creionat din datele adunate elemente care să exemplifice faptul că universul tradițional românesc nu era închis, izolat, ci dimpotrivă conectat continental și transcontinental cu restul civilizațiilor.

Românii, aflați la a doua generație scoasă de istorie din viața tradițională, rânduiește, a satului, trec printr-o etapă a globalizării accelerate reprezentată de migrație. Dumitru Sandu evidențiază mișcarea haotică apărută după 1989 până în zilele noastre, drept un “exod fără

Moise”, o metaforă a situației contemporane a “cărei istorie ar fi o succesiune de tranziții neîmplinite care se neagă reciproc” (2)

Dacă înainte satul era un mediu sigur, protector, acesta a devenit o sursă de stres rezidențial. Gospodăriile țărănești supuse factorilor economici și politici trec printr-o metamorfozare rapidă spre un alt *ecosistem* rural, caracterizat prin casele nelocuite construite în spațiul de origine, pământul nelucrat, modificările în organizarea sărbătorilor și obiceiurilor.

Fenomenul ieșit din comun al migrației românești de după 1989 are drept cauză dorința de emancipare la nivel individual, ieșirea dintr-o situație materială precară dar și trăirea într-un scenariu imaginativ. Dislocarea masivă din spațiul național poate fi argumentată, pe lângă factorii legitimi economici și sociali, și prin căderea sub fascinația *efectului de vitrină* al Occidentului. Desacralizarea vieții cotidiene, atât timpul unui regim autarhic cât și după schimbarea acestuia, distrugerea ordinii lumii rurale imediat după 1947 și urbanizarea forțată, au dus la o distorsiune, la o „amalgamare în interiorul conștiinței identitare”, concept aparținând lui Mircea Eliade. Toate acestea au stimulat ieșirea la suprafață a acestui instinct de popor „umblăreț”.

Scenariile imaginative, care fac parte într-o mare măsură din universul imaginar personal, nu sunt o negare a realității, ci devin un motor în motivarea acțională a emigrantului român. Modurile de raportare la real, la trecut, la memorie, pot fi corelate cu elemente din scenariile imaginative de supraviețuire.

În parcursul studiului cuprins în teză s-a observat existența unei Români în interiorul granițelor și a unei alte Români aflată în afara hotarelor, recompusă în entități mici în diverse părți ale lumii, conservând și cultivând un “spirit al locului” adus de acasă. Români pleacă cu un bagaj de credințe, un patrimoniu imaterial la purtător, ceea ce îi ajută semnificativ în conceperea strategiilor de supraviețuire, probabil și pentru că acesta este un corpus de structuri ale imaginarului colectiv. Structurile respective se constituie într-un univers interior specific ale cărui elemente risipite în cotidianul celor din emigrația românească reprezintă o armă de apărare, un instrument de conservare a identității în fața tentației de asimilare.

Folosind scenariile imaginative, nu doar în procesul de decizie al plecării (conform teoriilor migrațiilor), ci și în elaborarea strategiilor de management ale riscului, românii transformă actul migrator într-un motor de evoluție personală. Experiența dislocării din spațiul de origine devine emancipare personală, nu doar din punct de vedere material, ci și al statutului social în raport cu cel avut la plecarea de acasă, mai precis migrației geografice i se succede deseori o migrație socială în țara de origine.

2. S. Dumitru, Spațiul social al tranziției, Iași, Polirom, 1999, pg 9-15

Imaginarul intră ca element identitar la nivelul vieții spirituale ale subsegmentului social al grupului etnic aflat într-o țară străină. Asimilarea în societatea de inserție se confruntă cu acest bagaj imaterial cu o puternică componentă imaginară.

Intrați într-un proces de asimilare ori măcar de adaptare la noul mediu de viață, migrații fac tot timpul diferențierea dintre identitatea locală și propria lor identitate. Ca o particularitate observată pe parcursul cercetării trebuie subliniat că în tiparele lor mentale există obișnuința refacerii, reînnoirii permanente a acestei identități care apare prin achiziții psiho-cognitive și pe care am denumit-o *identitate hibridizată*. Putem deduce ușor cum migrații români ieșiți din matca comunității lor etnice, fie rurală ori urbană, nu au acces la toate instanțele administrative ale societății de inserție. Ei supraviețuiesc într-un mediu nou, fragilizați de lipsa identității locale care le oferea protecție și autonomie individuală în același timp. Identitatea lor etnică fiind afectată, odată cu ea și autostima se diminuează. Această realitate nu intră în procesul de asimilare, proces propriu actului migrator, ci în conținutul unui mult mai complex, cel de rezistență la aculturație prin *hibridizare identitară*. Acest mecanism poate presupune substituirea celui de *identitate multiplă*, folosit de obicei în descrierea mecanismelor globalizării.

Cercetarea tezei și-a propus ca prin observarea anumitor aspecte relevante ale grupului etnic al românilor din Roma să surprindă evoluții antropologice la nivel de individ în modernitate. Migrantul român, într-o situație specială de existență, supus provocărilor, conferă o imagine a modului în care individul are capacitatea să manevreze standardele normative în combinație cu strategiile personale. Poate fi analizat cât de util îi este *bagajul imaterial la purtător* cu care sosește în țara țintă. În urma analizei interviurilor și chestionarelor am descris conceptul de *țară din geamantan*, un bagaj simbolic în care se regăsesc obiecte care au capacitatea de a evoca spiritul locului de acasă. Acest geamantan conține și un bagaj imaterial de tradiții și obiceiuri, care conservă și reînvie un anumit fel de a exista uneori uitat chiar și de cei rămași acasă. Sistemul de proiecții asupra realității conține nu doar pattern-uri (modele) culturale, achiziționate prin experiența migrației, ci și structuri de gândire provenite din tradiția în care a crescut.

Se remarcă auto-percepția migraților cât și percepția italienilor despre români ca fiind cel mai dezbinat grup minoritar. Se poate mai degrabă vorbi despre uniuni regionale, pe zone geografice. Cea mai puternică solidaritate se remarcă la migrații din nord, unde sunt în special maramureșenii. Poate cel mai important element de unire îl reprezintă Biserica. În majoritate, centrele religioase în care preoții devin adevărați lideri în comunitățile respective aparțin Bisericii Ortodoxe însă există și parohii importante sub acest aspect Greco-Catolice.

Existența lăcașelor de cult a fost facilitată și printr-un acord oficial între BOR și Vatican. În Italia, pentru cei aproape 1 200 000 români din cifrele oficiale, se oficiază în 400 de biserici.

Sărbătoarea ca formă socială a vieții religioase se demonstrează a fi o constantă în viața românilor din Italia. Românii migranți par a fi mai pătrunși de semnificațiile, de utilitatea și de valoarea morală a sărbătorii religioase în comparație cu cei din țară, biserica fiind un nucleu al întâlnirilor, al relaționărilor cu cei asemenea lor nu doar ca spiritualitate, dar și ca etnie. Etnicul migrației românești din Italia este de fapt o sumă de identități locale, rurale și urbane în care sunt încorporate identitățile individuale și peste care se suprapun normele unei societăți noi.

A pleca pentru a reveni într-o altă haină a personalității, a fi un alt om, cu un alt statut social o regăsim disimulată în comportamentul celor care se întorc, vorbesc o limbă română stălcită, presărată cu cuvinte italienești. Voința de a se întoarce ca un străin, ca altul, ca și cum ar aparține unui alt loc, imaginar, este o etapă a *emancipării* la care s-a ajuns. Practic cele două spații, de plecare și de sosire sunt investite cu imaginar.

Dacă ne întoarcem în timp observăm diferențe de conduită identitară. Tipul de comportament observat la unii emigranți români, evocat mai sus, vine în contrast puternic cu studiul de caz al lui Adrian Negrea (3), din echipa de cercetare a lui Dimitrie Gusti din Drăgușul anului 1929, despre un țăran reîntors în sat, fost emigrant în Statele Unite ale Americii. Acesta adoptă masca socială a locului pe timpul migrației, își rade mustața, se îmbracă cu haine de calitate, asemănătoare americanilor, practic se debarasează de hainele țărănești, care reprezentau mărci identitare. Acest lucru îi permite să nu mai fie „diferit”, să nu mai atragă ironiile, să fie invizibil. Dar odată întors în satul lui își lasă mustața, revine la portul popular, sub presiunea comunității și abandonează mantia fermecată a invizibilității. De fapt revine la clasa de ordine în care s-a format, reintră în armonie cu universul care îi este propriu, fapt care se petrece sub presiunea comunității. În cazul migrației recente nu mai există acea presiune a comunității din spațiul de origine, care la rândul său își pierde mărcile identitare. Se petrece un fenomen în sens invers, migranții români din Italia doresc să fie văzuți, se îmbracă în costum popular de câte ori au ocazia, în mod special duminica la biserică. Pentru ei aceste repere identitare sunt o valoare adăugată, un mod în care se pot recunoaște sau o oportunitate de a obține un loc de muncă.

Distanța creată între cei care au plecat și cei care au rămas devine și una culturală, cu determinări în identitar.

Practic legăturile cu cei de acasă, recreate peste granițele naționale se transformă. În acest sens, expresia *cultura migrației* din literatura de specialitate se referă în special la modificările care induc în cadrul societăților de origine experiența trăită la distanță de migranți. Experiența migratorie este trăită nu doar de cel care pleacă, ci și de cei apropiați care rămân.

Pe parcursul cercetării au apărut idei și problematizări noi, cum ar fi apariția unor noi frontiere, la marginea celor politice ori administrative. Au devenit vizibile granițele științifice și intelectuale sau cele sociale. Aceste granițe sunt trasate de cele mai multe ori pe baza reprezentărilor, ale percepțiilor pe care migranții le organizează în lupta lor de a înfrunta provocările existenței. Italia nu va fi niciodată la fel cea imaginată la plecare, cum nici România lăsată acasă nu este aceea păstrată în amintire. Imaginarul ca fapt social în epoca noastră face parte din teoria lui Arjun Appadurai (4) și este una dintre ideile principale aplicate în analiza studiilor de caz pe migrația românească din Italia.

Migrația ca proces integrator al unor achiziții cognitive infirmă ideea conform căreia este un fenomen complet negativ în țara de origine. Hibridizarea identității, strategiile de rezistență identitară fac parte dintr-un proces de evoluție la nivel individual, pe parcursul căruia achizițiile cognitive sunt instrumentalizate maximal pentru a face față dificultăților.

Conservarea anumitor caracteristici identitare prin revendicarea de la valorile tradiționale și religioase este parte din efectul cumulativ al acestui proces. Scenariile imaginative, respectarea sărbătorilor și obiceiurilor, chiar în forme mult diminuate, legătura cu biserica și relațiile de familie integrează toată cunoașterea necesară pentru a face față realității cu care se confruntă migranții români.

Pentru a putea demonstra valabilitatea acestor idei am plecat în prima parte a tezei de la o fundamentare teoretică urmată de explicarea metodologiei. Din literatura de specialitate dedicată fenomenului migraționist au fost alese în principal teoriile legate de motivație și de procesul deciziei de a pleca. După criteriul cronologic sunt împărțite în teoriile clasice, neoclasice și moderne. Ele aparțin unor autori consacrați din mai multe domenii: sociologie, economie, antropologie, filozofie, etnografie. Din teoriile clasice au fost reținute cele bazate pe diferite dihotomii: legal-ilegal, voluntar-forțat, intern-extern, temporar-definitiv. Din observarea directă în cadrul studiului a rezultat că în practica cotidiană contemporană acestea au devenit mult mai complexe și mai nuanțate.

4. Appadurai, A. *Modernity At Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Ninth Printing Edition. Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press.(1996).

Aceste teorii au meritul de a introduce primele reguli conceptuale. Dintre teoriile clasice menționăm primele legi ale migrației ale lui E.G. Ravenstein, modelul tranziției migrației al lui W. Zelinsky de la societate pre-modernă la cea super-avansată din perspectiva mișcărilor populației sau stadiile asimilării ale lui Milton Gordon, care identifică anumite etape prin care migrantul trece până la a fi complet inclus în societatea gazdă. Urmează teoriile neoclasice care se axează în principal pe cercetări ale motivației plecării, dar și ale efectelor acesteia. Între acestea probabil cea mai citată teorie este cea a lui Everett Lee a factorilor push-pull, de atracție-repingere a migrantului sau cea a lui D. Massey despre formarea rețelelor migranților, bazate pe prietenie și rudenie. Teoriile moderne, apar după anii '90 prin termenul de NEM, Noua Economie a Migrațiilor, și se bazează pe cauzalitatea fenomenologică, cum sunt cele ale lui H. Simon sau L. Wolpert în care presupunerea rolului scenariilor imaginative și strategia de gestionare a riscurilor aduc concepte noi, cum ar fi transnaționalismul.

În cuprinsul tezei urmează o prezentare a factorilor migrației din perspectivă economică, sociologică, antropologică sau a unor factori nou evidențiați în teoriile de specialitate care nu pot fi încadrați într-un singur domeniu, cum ar fi: știința circulării, adecvarea locului sau stresul rezidențial.

După o trecere în revistă a conceptelor cu care se operează la modul general în studiul fenomenului migraționist, am trecut la o descriere a raportului dintre migrație și imaginar. În cadrul acestui subcapitol s-a făcut distincția între imaginar și imaginal. Imaginarul fiind responsabil cu crearea imaginilor mai mult statice, în timp ce imaginalul este facultatea creierului de a produce imagini mentale în mișcare. Aceste concepte se regăsesc sintetic în titlul cercetării doctorale, „Imaginarul emigrației românești”, lucrarea având ca punct de pornire afirmația lui Arjun Appadurai care susține că „imaginația ocupă poziția centrală pentru toate formele de acțiune este ea însăși un fapt social și este cheia (ingredientul cheie al) noii ordini globale” (5). Migrația, globalizarea comunicării prin noile tehnologii și democratizarea informației împreună au ca efecte secundare la nivel individual conceperea unor scenarii imaginative care combină propriile percepții cu informația fragmentară pe care nu o pot verifica și acolo unde datele cu valoare de adevăr lipsesc completează cu imaginație.

Scopul, conținutul de idei și ipotezele de lucru dezvoltă observațiile de la care am plecat: migrația ca proces complex de achiziție cognitivă infirmă ideea conform căreia este un factor complet negativ în țara de origine; hibridizarea identității, strategiile de rezistență identitară contrazic ideea falsă de popor sedentar, încremenit în locul de naștere. Din

5. Appadurai, A. *Modernity At Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Ninth Printing Edition. Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press.(1996).

perspectivă istorică, dar și prin aspecte ce țin de mobilitatea contemporană, se confirmă calificativul de un „popor umblăreț”, asemănător altor culturi dezvoltate în apropierea apelor sau obișnuit cu transhumanța.

Majoritatea migranților români nu sunt asimilați, sunt într-un fel hibridizați și la rândul lor hibridizează într-o anumită măsură, în special în comunitățile în care numărul lor este semnificativ.

Una dintre ideile principale ale tezei este legată de strategiile de supraviețuire. Conservarea identității prin revendicarea de la valorile tradiționale și religioase este parte din aceste strategii.

Rezultatele analizelor chestionarelor și interviurilor le-am structurat în capitolul *Cultură. Imaginar. Identitate*, unde prezint aspectele care se confirmă din aplicarea teoriile menționate precum și anumite caracteristici noi observate din studiile de caz efectuate în cercetarea din cadrul comunității românești de la Roma.

Acest capitol este împărțit în șapte subcapitole care s-au evidențiat în urma celor peste 20 de ore de interviuri și 207 chestionare completate: Familia, Limba, Religia, Motivația plecării, Primul drum, Țara din geamantan, Percepția Celuilalt.

În capitolul *Familia* am urmărit structura și evoluția rolurilor sociale, alături de codul alimentar, de reșezarea obiceiurilor și sărbătorilor. Acest tip de adaptare este într-o continuă dependență atât de lumea de acasă, cât și de societatea italiană, cu implicații directe în privința propriilor schimbări, cât și a societății gazdă. Am adunat elemente care demonstrează importanța imaginarii, a schimbărilor și *restabilirii* acestuia. Acesta recuperează în mare măsură elemente ale imaginarii de acasă de mult uitate sau trecute în uitare de cei rămași în spațiul de origine. Pe de altă parte dinamica și presiunea fenomenului nu se reduce la aceasta redeșteptare sau „aducere aminte”, ci îmbracă forme noi. Acestea se referă în primul rând la ce înseamnă pentru migranții din Italia conceptul de „casă”, dar în egală măsură și despre valorile fundamentale în jurul cărora își clădesc noua identitate.

Rolurile din familia nucleară sunt modificate prin plecare, spre exemplu mama migrează și rolul ei este preluat de tată sau de bunici. De asemenea mulți migranți își cheamă mamele să-i ajute cu copiii în Italia, ceea ce din nou subliniază întărirea rolului bunicului sau bunicii în familie, devenind bunici transnaționali.

Ceea ce este totuși specific migrației post 1989 este exodul mamelor și bunicilor, migrația feminină. Femeile migrează în număr mai mare. Acest aspect trebuie pus în legătură prin comparație cu schimbarea rolurilor sociale. Mama pleacă de acasă într-o țară străină și trimite bani acasă. Iese din rolul tradițional ce o făcea responsabilă de gestionarea interiorului casei,

a universului nodal sacramental, de asigurarea desfășurării riturilor, obiceiurilor și sărbătorilor. Devine „vânător”, trimite „prada” acasă. Astfel apare o masă de copii, aproximativ 250.000 sunt estimările maxime (conform Raportului Anual 2017-Salvați Copiii pg17) rămași acasă și crescuți de vecini, bunici, alte rude. Prin emigrarea membrilor familiei se modifică în mentalul individual și social valorile copilăriei, noțiunile de casă, părinți, bunici.

Din 32 de persoane intervievate și peste 50 de chestionare la care s-a răspuns la fața locului, doar 9 se mai aflau într-o relație de căsătorie cu aceeași persoană. În schimb relația cu copiii, devotamentul față de aceștia sunt foarte puternice, majoritatea investind în casa de „acasă” și educație sau bunuri pentru copii. Unele românce se recăsătoresc, altele rămân singure, unele chiar în situații de promiscuitate. Apar familii mixte, italiano-române, un fenomen în sine în interiorului căruia se observă împrumuturi reciproce.

Pietro Cingolani citând la rândul său un studiu despre migrația din Vrancea la Roma, observa că femeile „deși pornind de la un capital migrator inferior bărbaților, și-au redefinit poziția în interiorul comunității de origine și a grupurilor domestice(..) Emanciparea economică a implicat schimbarea rolurilor în familie, iar noile modele familiale au modificat așteptările sociale și în rândul celor care nu au migrat”(6).

Efectul schimbării rolurilor sociale nu apare doar în familiile migranților, ci, prin imitare și în familiile rămase acasă, o dovadă a faptului că valorile migrației, produc schimbări atât în țara de destinație, în interiorul propriilor familii, cât și în locul de origine, dizlocarea unui segment schimbă un întreg sistem.

De remarcat este faptul ca familiile mixte sunt, cu foarte mici excepții, formate din femeie româncă și bărbat italian, ceea ce face ca prima generație a acestor familii să fie crescută de multe ori în spiritul educației mamei, cunoașterea limbii, uneori botez ortodox, apropierea de anumite aspecte ale tradiției românești.

Destrămarea familiilor ca urmare a migrației este factor care înlesnește asimilarea acestora, nu doar prin refacerea familiilor sau căsătoriile mixte, dar prin însăși nevoia de a-și confirma statutul „plătit” scump, de a-și dovedi lor și celor de acasă că sacrificiul a meritat.

De cele mai multe ori persoanele întâlnite la Roma remarcă diferențele de roluri în familiile italienilor față de familiile românilor. După ani de conviețuire în casele lor se observau schimbări, „virusări” sau împrumuturi reciproce.

6. P. Cingolani, Prin forțe proprii. Vieți transnaționale ale migranților români în Italia, în vol. Sociologia Migrației. Teorii și studii de caz românești. Polirom 2009, pg185

Dacă în 1889 E. G. Ravenstein menționa între primele legi ale migrației că plecarea la o distanță mai mare este făcută de bărbații necăsătoriți, în cazul migrației de după 1989, după 100 de ani, se observă o modificare a acestor legi, prin faptul că vorbim despre o mișcare masivă a populației feminine, și de apariția unui segment social apărut în țările vestice numit „badante”. Termenul a fost preluat din italiană, semnificând „îngrijitoare”, probabil datorită dimensiunii și complexității migrației de acest tip din peninsula.

Viețuirea constantă în apropierea bolii și morții, asociată cu oboseala și despărțirea de familie a condus în multe cazuri la o îmbolnăvire psihică frecventă a acestor femei.

Medicii de la Institutul de Psihiatrie Socola din Iași au înregistrat în anii trecuți mii de cazuri de internari ale unor femei venite din Italia sau Spania sub numele unui sindrom nou, medical-social, denumit “Sindromul Italia”. Numele a fost preluat de la psihiatrii ucrainieni în anul 2005, însă deocamdată nu este considerat o patologie și nu a fost inclus ca diagnostic în tratatele de specialitate. Aceste depresii specifice valului migrator feminin își găsesc explicația oferită de unii dintre migranți ca provenind din fenomenul cunoscut de ciocnirea civilizațiilor, sintagma aparținând lui Samuel Huntington. Modelul familiilor italiene la care locuiesc acești migranți, cu valorile și reperele lor diferite, este contrariant și „îmbolnăvește” sufletește acești oameni care sunt scoși din sacrul existenței lor, în viziunea preotului Bogdan. Practic, Biserica este văzută ca o formă de terapie în care lipsei familiei i se substituie o familie mai mare, cea a parohiei. În viziunea psihiatrului Adrian Iancu din Roma, cauza acestui fenomen este în primul rând vârsta la care pleacă aceste femei la muncă, asociată cu lipsa pregătirii specializate și cu ruperea de familie.

Familia este, în teoriile noii economii a migrației (NEM), grupul care concepe strategia de gestionare a riscurilor, pentru că plecarea presupune asigurarea resurselor pentru acasă. Actul migrației înseamnă plecarea din zona de confort spre necunoscut, schimbarea tipului de muncă, a contextului social. Aceste strategii de viață sunt consecințele unor factori de stres în locul de plecare și au ca finalitate de multe ori alt tip de stres sau chiar un eșec al acestor strategii prin necunoașterea sau neînțelegerea anumitor contexte din cultura țării de destinație. Se dovedește că, deși informația circulă „ca vântul și ca gândul” cu ajutorul tehnologiilor moderne, realitatea este aproape la fel de surprinzătoare, necunoscută și neînțeleasă, ca în timpul migrației de acum un secol, când sursele de informare erau ziarele, scrisorile trimise acasă sau viul grai al celor mai experimentați.

Odată cu schimbarea rolurilor sociale în familie apare o revenire remarcabilă a bunicilor în interiorul familiei. În timpul comunismului, rolul bunicilor, care de multe ori locuiau în aceeași casă sau în apropiere, a fost modificat atunci când multe familii s-au mutat

în orașele-dormitor construite sau dezvoltate în jurul fabricilor. Mutați în blocuri, părinții mergeau amândoi la fabrică, educația copiilor fiind încredințată creșelor și grădinițelor, doar vacanțele erau perioadele petrecute la bunici. Iată cum, odată cu exodul mamelor, rolul bunicilor capătă cu totul alta importanță, mulți copii fiind încredințați acestora. Există apoi buncii transnaționali, care merg periodic să-și îngrijească nepoții în țările în care au migrat copiii lor. Se sare astfel peste o generație, copiii fiind educați în mare parte în valorile și reperatele bunicilor. În multe cazuri, acest lucru reprezintă un avantaj, părinții fiind șubreziți psihic de efortul depus pentru a pleca și a reuși să se integreze. Patrimoniul de informație tradițională nu se mai transmite între două generații succesive, ci de la o generație mult mai în vârstă, aceea a bunicilor, se sare peste generația următoare, a părinților. Astfel nepoții sunt în relație directă, se formează o mentalitate sub influența definitivă a bunicilor. Există și cazuri în care copilul este lăsat în grija unui vecin ori a unei cunoștințe și nu primește niciun fel de educație. Continuitatea în progres de la o generație la alta este fragmentată. Consecințele sunt fără îndoială dramatice în ultimul caz. Una dintre cele mai importante modificări este aceea de ordin identitar și cultural. Familiile transnaționale foarte rezistente sunt cele care erau bine încheiate și înainte de plecare, distanța accentuând problemele deja existente.

Un alt aspect remarcat este cel al copiilor românilor migranți, peste 600 000, născuți în afara granițelor României. Acest lucru se petrece, din păcate, în contextul scăderii dramatice a natalității în România. Deși majoritatea părinților vorbesc românește cu copiii lor acasă, între ei aceștia vorbesc italienește.

Amploarea fenomenului migrației românești în Italia se remarcă și prin faptul că guvernul italian a permis organizarea cursurilor de limbă și civilizație română în școli, parohii sau asociații.

Teoria asimilării a lui Milton Gordon conține anumite aspecte care nu se aplica în cercetarea de teren din comunitățile din Roma. Spre exemplu, am considerat că gestul părinților români de a da două nume copiilor, unul românesc și unul italian nu poate fi explicat prin stadiile asimilării, ci mai degrabă este un aspect ce ține de o dublă identitate sau chiar de o identitate hibridă amintită mai sus. Unul dintre nume este folosit în familie, în interior, altul în relația cu exteriorul. Numele este o formă de cunoaștere, marchează apartenența la o familie, se transmite de multe ori de la bunici sau rude apropiate dispărute, ca formă de preluare a autorității, a energiei și a continuității neamului. De multe ori se caută semnificațiile numelor, ca o formă de marcarea destinului. În acest sens alegerea de către părinți a celor două nume, unul italianesc și unul românesc este un gest simbolic de acceptare

chiar marcare a acelei hibridizări identitare amintite mai sus și poate fi interpretată și ca expresia dorinței de a conserva prima identitate.

Migrația tinerilor modifică organizarea familiei și în spațiul de origine. Întemeierea unei familii reprezintă tranziția completă a tânărului spre adult, iar aceasta presupune în multe zone din țară construcția unei case. Pentru a putea deci întemeia o familie, tânărul pleacă, fără a avea „obligații”, muncește, se întoarce cu bani și își poate construi sau cumpăra o casă. Ca atare tinerii nu migrează pentru că “această opțiune reprezintă o traiectorie normativă impusă cultural -așa cum s-ar întâmpla dacă migrația ar funcționa precum un rit de trecere- ci fiindcă piața (internă) a forței de muncă nu oferă oportunități semnificative și motivante”(7). De multe ori preferă să facă munca de jos într-un loc unde nu sunt văzuți și apoi să se întoarcă cu bani pentru a-și îmbunătăți statusul social. Deci migrează întâi spațial pentru a se putea întoarce să migreze social.

Una dintre componentele identitare la nivel individual este casa. Casa este un substitut imaginar de centru, acolo unde se asociază sintetic toate mărcile identitare individuale și colective.

Dacă dislocarea din rural în urban a produs atâtea mutații la nivelul conștiinței, a doua dislocare prin migrație produce procese psihice care pot fi trecute la achiziții identitare.

În perioada post comunistă, după marea industrializare când comunitățile rurale au fost deplasate masiv în cartiere, o extindere a orașelor, s-a păstrat totuși ideea conform căreia acasă este locul copilăriei, locul natal.

Migranții români investesc în primul rând în „casa de acasă”. Casa rămâne în țara de origine, ca un axis mundi, plasă de siguranță, strategie identitară a unui plan B. Bani sunt mereu trimiși în țară pentru a repara câte ceva, pentru a modifica, construi sau cumpăra.

Între migranții întâlniți la Roma nu există român fără o proprietate, este de neimaginat omul fără ceva al lui, pământ sau casă, mai mult, unii români cumpăra casa sau apartament și în Italia. Identitatea este legată strâns de ideea de proprietate.

Casele fantomă stau mereu goale, migranții venind de două ori pe an în cazul cel mai fericit, iar părinții locuiesc în casele batrânești. Investiția în aceste case este însă simbolică: ea semnifică schimbarea statusului social, semnalizează evoluția familiei respective, modificând și celor rămași acasă imaginile despre reușită. Camera de curat sau camera de musafiri, folosită în situații excepționale de viață și de moarte, se transformă în Casa de Curat. Prin plecarea lor, prin golirea satelor și prin modificarea conceptelor de construcție,

7. I. Horvath, Aspecte ale culturii migrației în România, în Sociologia Migrației. Teorii și studii de caz românești, Polirom, 2009, pg. 171

arhitectură și locuire a caselor se face de fapt un proces de restructurare a identității grupului. Investițiile financiare refac doar formal, uneori nici măcar atât, identitatea. Aspectul caselor fantoma, construite haotic, (fără legătură cu arhitectura locului), modificarea rolurilor în familie, sărbătorile transformate în festivism, codul vestimentar și codul alimentar care semnalizează schimbările la nivelul mărcilor identitare sunt efecte ale migrației și globalizării. Migranții devin ei înșiși purtători și distribuitori ai unei forme de capitalism într-o societate globală, ei schimbă ambele spații prin mișcarea lor.

Migrația preponderent a populației feminine modifica pe de-o parte rolurile în familie, cu consecințe dramatice ale întregii structuri identitare, dar are și capacitatea de a transla, de a conserva o parte esențială a identității în noul spațiu de locuire. Acest fapt se remarcă prin sărbătorile și obiceiurile pe care doresc să le transmita mai departe aproape ostentativ copiilor aduși sau născuți în țara gazdă. Astfel se explică probabil prezența foarte numeroasă și importantă a clericului și bisericii în Italia, spre diferență de valul migrator spre America începutului de secol, caracterizat la început de o migrație a bărbaților tineri.

Sărbătorile și zilele importante din calendarul creștin sunt în primul rând prilej de întâlnire, de socializare pentru românii din Italia. Majoritatea tradițiilor însă se transformă în festivaluri sau diverse petreceri care pierd esența sărbătorii, a participării profunde, trăite prin ieșirea din profan în sacru.

Migranții se certifică pe ei înșiși prin sărbători, sunt purtători ai modelului etnic, folcloric românesc -indiferent dacă sunt conștienți sau nu, păstrători activi sau nu- și activează din el cu prilejul acestor întâlniri fragmentele de tradiție pe care și le mai amintesc sau care le sunt oferite de contextele românești din Italia. Deși acasă sărbătorile sunt trecute cu „roșu” în calendarul creștin și există interdicția de a munci în zi de sărbătoare, în Italia nu au cum să respecte acest lucru decât dacă acestea cad în zilele lor libere sau dacă coincid cu sărbătorile catolice.

Anumite obiceiuri se păstrează, cum ar fi colindatul, mersul cu Steaua, sorcova, sfințirea caselor. Mai ales copii sunt încurajați și învățați să le perpetueze, ei fiind cheia asimilării sau dimpotrivă a dăinuirii identității etnice.

Migranții au o formă hibridă de existența folclorică pentru că aceasta cultură de mass-media este tot o cultură de tip folcloric. Acești „inși folclorici”, cum îi denumește Sabina Ispas, descifrează totul ca pe o informație cultural-folclorică, în special datorită faptului că percepția lor se bazează pe simțuri: obiceiurile, sintagmele, modul de petrecere, costumele, întregul arsenal cotidian.

Am identificat obiceiuri și sărbători care se pierd prin aculturalizare, altele care sunt păstrate,

obiceiuri care “iradiază” sau aculturalizează în sens invers și obiceiuri care sunt revigorată cu ajutorul migranților români. A treia categorie de obiceiuri sunt cele care nu doar că sunt conservate, dar „iradiază”, se răspândesc cultural și ajung să fie preluate de societatea gazdă. Acest fapt este o dovadă a împrumuturilor reciproce ale celor două culturi. De asemenea este un aspect ce ține de hibridizarea identității, asimilarea ar fi făcut imposibilă preluarea acestora de către cultura majoritară.

Obiceiul care este împrumutat în principal prin intermediul școlilor este cel al Mărțișorului, care a căpătat și un nume italianesc „Marzolino”. Probabil ca spectaculosul obiceiului și mesajul de tandrețe, de calm, de bucurie, a fost cel care a captat atenția italienilor. Mărțișorul creează o punte de comunicare, de reciprocitate între cele două culturi.

Depășind primul nivel de decriptare a răspunsurilor și de observare a modului de a trăi al subiecților, devine izbitoare importanța imaginarului, a schimbărilor și reșezărilor acestuia. În imaginarul lor migranții au posibilitatea de a redescoperi elemente de mult uitate sau trecute într-un fond pasiv de cei rămași în spațiul de origine. Pentru a-i înțelege este necesară raportarea nu doar la condiția lor actuală și la aceea prezentă acum în țară, adică la valorile pe care le-au cunoscut explicit sau pe care le „experimentează” cei de acasă, ci la modul de a trăi tradițional, aparent pierdut așa cum privim la o analiză a satului de astăzi.

În capitolul *Limba. Cultura populară a emigrației recente* am remarcat faptul că saltul spontan și necenzurat între cele două lumi este dublat de saltul între cele două limbi. Și tocmai această spontaneitate, care se suprapune peste profunde rupturi și incongruențe, vine să creeze imagini și sentimente deosebit de puternice ce se traduc într-o limbă specifică lor. Pot fi identificate trăsături comune care fac parte din imaginarul întregii comunități căreia îi aparțin prin trăirile ce par să-i definească. Este probabil fenomenul cel mai interesant și mai complex, cu o maximă tensiune de transmitere mai departe spre viitoarea generație.

Folclorul lumii de astăzi are repere de modelare transculturale, remarca Sabina Ispas în “Cultură orală și informație transculturală”(8), iar insul folcloric descoperă lumi și *audiențe* virtuale nebănuite, peste granițele propriei culturi, care îi creează tipare mentale noi dar îi reconfirmă și revigorează și pe cele existente.

Limba maternă, limba primei identități, este un reper fundamental pentru înțelegerea imaginarului migranților. Prin creație, cultă sau de amatori, anonimă sau nu, putem să avem o formă de cunoaștere a imaginarului migrantului prin temele majore, felul în care acestea iau formă, imaginile mentale pe care le transpun și tipul de limbaj folosit, bogăția vocabularului și modificările lingvistice apărute ca o consecință a migrației.

Limba are funcția de comunicare și de vector purtător de identitate, apare ca o formă de legătură, de conexiune între persoanele plecate, migranții se recunosc, se opresc pe stradă, se întâlnesc de multe ori doar pentru a putea vorbi aceeași limba de acasă, este o formă de a se identifica, de a se recunoaște, de a se aduna. Totodată este o modalitate de a aduce în realitatea cotidiană țara din geamantan prin cenecluri, asociații, evenimente, biserică, toate având un numitor comun: limba maternă și apartenența la un spațiu.

Sunt de menționat termenii apăruiți în urma migrației recente în special spre Italia și Spania, deja folosiți și în România în vorbirea curentă cum ar fi: badante (îngrijitoare), căpșunari (migranții economici, migrația circulatorie), sindromul Italia, orfanii albi, stranie (străini), nona (bunica), la părăseală (fără adăpost termen specific pentru migranții care încă nu au casă și loc de muncă), lucru la fix (desemnează tipul de program de îngrijire), supermercate (magazine-supermarket). Acești termeni devin atât de folosiți în migrația circulatorie încât ajung termeni obișnuiți și în țara de plecare.

Alți termeni sunt, la fel ca în migrația de acum un secol, preluați și românizați, fiind o formă de asimilare lingvistică: nu „obstacolează” adaptarea (nu împiedică adaptarea), „ricercator” (însemnând cercetător), giornata mondială (zi internațională), „și ce frumoase feste facem!” (desemnând sărbători), „băiatul face camionistica”, „și m-a frigat (n.m din italiană, m-a păcălit, m-am fript) ca să nu îmi dea banii”, „când fac prânzul de Natale (n.m Crăciun) stau cu ei. Dacă fac un compleanno (n.m in italiana zi de naștere) ei aduc dulciuri”, „consider major să te integrezi” (consider că este important), „ei mă consideră afidabil” (mă consideră de încredere), „sunt stranie” (sunt străini) „să fixezi un apuntamento”, (să stabilești o întâlnire).

În majoritatea cazurilor întâlnite, familia are rolul de a învăța pe cei mici limba română, care funcționează pentru copii ca un fel de limbă „a casei”. În 2018 s-a obținut aprobarea de la guvernul italian de a preda în școli, biserici și asociații cursul de „Limbă și Civilizație Română”, fapt văzut ca o victorie a comunității din Italia. Într-o școală cu un număr semnificativ de copii români s-a obținut chiar un lucru și mai surprinzător: româna a fost aleasă a doua limbă în școală după limba maternă-italiana așa încât și-au înscris și italienii copiii la cursul de română. Este de remarcat din nou această dovadă a hibridizării identitare reciproce, motivele italienilor fiind probabil nu doar de cunoaștere și înțelegere, cât și de protecție. Nu doar aspectul familiilor mixte ci și cel al unui întreg segment social care ține de intimitate, îngrijire copii și vârstnici, curățenie, îngrijire bolnavi reprezintă o „adopte” a unei persoane în familie și o posibilă fragilizare a securității casei, iar acest aspect trebuie luat în considerare în analiza motivelor de a învăța limba română.

Cursurile sunt ținute în cadrul asociațiilor, al bisericilor sau în școli, de obicei o persoană care ține aceste cursuri se deplasează între mai multe comunități pentru a putea face față solicitărilor. Majoritatea celor care țin aceste cursuri sunt implicați și în alte activități care sunt legate de organizarea sărbătorilor, evenimente culturale, coruri sau ansambluri muzicale. Optimismul și implicarea acestora este mult peste raportarea unor persoane cu funcții similare în România, în mod paradoxal prin migrație își redescoperă identitatea și capacitatea de a lupta pentru anumite valori și repere ce riscă să se piardă tocmai din cauza mutării în alt spațiu. Această stare de fapt la care se adaugă practicarea unor obiceiuri plăcute, cum ar fi mărțișorul, înlesnește comunicarea limbii române copiilor italieni, fiind o expresivă și importantă modalitate de a-i familiariza pe cei din comunitatea primitoare cu unul dintre cele mai importante repere identitare: limba.

Păstrarea limbii este o formă importantă de conservare a identității, mai ales dacă este vorba despre o comunitate izolată sau mutată în alt areal, un exemplu posibil în acest sens este comunitatea lipovenilor din România, care își păstrează elementul identitar prin limba rusă veche folosită în special în biserică.

Migranții români își lasă un fel de amprente identitare și prin numele afacerilor, magazinelor, restaurantelor, care de cele mai multe ori poartă numele locurilor de acasă. Prin numele date acestor spații își apropie sau își redefinesc spațiul străin, fiind o formă de a-și lua țara în geamantan și de a-și extinde arealul: Carpatica, Haiduc, Dobrogea, Bucarest, Danubiana, Transilvania, Alba.ro, Banatu, La strada, La Tibi, Dacia Romana, Roma...nia, La Vrânceanca, Ciuleandra, Rumenien, Il Danubio, Noroc, Romania, Cotnari, La Bunica, Carmangeria Maramureșul, Transilvania, Ro-Market, Romanizza, Romano, Moldova, Floare de Colț, Decebal, Alba Iulia, Muntenia, Daliflor, Plaiul Românesc, Transfăgărașean, Drăguș. Evident în cadrul emigrației există o categorie de persoane care doresc să se integreze cât mai repede și să poată uita de propria istorie personală, de familie și de grup, care vor să uite limba maternă, să învețe cât mai bine italiana și să fie percepuți pe cât posibil ei și în special copiii lor ca italieni.

Sunt alții care, chiar dacă nu pot reveni periodic acasă, își doresc ca la un moment dat să se întoarcă. Ei sunt autoexilații, cei care trăiesc fizic între străini dar cu sufletul sunt tot timpul acasă. Ei trăiesc un hiatus, o permanentă ruptură între realitate și imaginație.

Capitolul *Religie* l-am dezvoltat în jurul constatării că în comunitatea românească din Italia structurarea conștiinței la nivel individual și colectiv se face prin credință. Migranții români sunt exemplul cel mai viu al creștinismului ca strategie identitară de supraviețuire. Practic viața românilor de aici nu poate fi concepută în afara unui minim respect față de

sărbătorile religioase, față de ceremonii și ritualuri. În Italia migrației recente se remarcă o prezență veche, instituționalizată a bisericilor românești, care *securizează* și facilitează migrația. Biserica are un rol fundamental și este surprinzător de adaptabilă față de problemele enoriașilor: distanțele mari de parcurs, bisericile ambulante, conservare dar și adaptare lingvistică, mutarea sau mai bine spus reluarea sărbătorilor din calendarul considerat sacru pentru a se putea adapta unei majorități de emigranți obligați să lucreze, sunt câteva concesii necesare supraviețuirii confesionale, identitare. Într-o lume globalizată în care *teritoriile imaginare* devin din ce în ce mai importante, aceste țări din geamantan, cu bisericile lor, reprezintă achiziții ale migranților prin experiența de a-și conserva teritoriile imaginare în condiții potrivnice.

Creștinismul este cea mai importantă dimensiune a identității etnice a românilor. Nu există familie întâlnită în Italia să nu-și boteze copilul; la nuntă se oficiază serviciul religios. De asemenea prezența preotului la înmormântare este obligatorie. De remarcat este faptul că, până și sub impunerile ce țineau de ateism ale regimului comunist de până în 1989, serviciul religios a fost asigurat atât pentru marile sărbători, Paște și Crăciun, cât și pentru cele trei momente importante, botez, nuntă, înmormântare. În cercetările care stau la baza acestei teze am putut observa cum se reflectă creștinismul la nivelul identității etnice la migrația română din Italia. Există particularități care țin de expresia identității prin religie, cu toate alterările suferite din cauza modernizării. Ca într-o capsulă a timpului regăsim, la această comunitate, deși fragmentar, elemente, urme ale ceremonialurilor, ritualuri din tradiția străveche, ancestrală.

În prezent, având în vedere cifrele oficiale ale Organizației Internaționale pentru Migrație, care estimează că aproximativ unul din cinci români este plecat în afara granițelor, particularitățile confesionale ale emigranților români capătă o alta dimensiune: Bisericile devin fie mediatori ai asimilării sau rămân factori de păstrare a coeziunii identitare românești. Procentele confesionale ale migranților români nu sunt publicate oficial, avem doar cifrele potrivit datelor prezentate de INS la Recensământul Populației și al Locuințelor din România din 2011: 86% ortodocși, 4,6% romano-catolici, 3,2% religie reformată, 1,9% penticostală, 0,8% greco-catolici, 0,6% baptistă și 0,4% adventistă. Procentele pot să difere în comunitatea migranților români, bisericile neoprotestante fiind mult mai implicate activ în procesul migrației.

Majoritatea mamelor își învață copii limba română în primul rând prin poveștile românești și prin rugăciune. Neli, mamă a unui copil român din prima căsătorie, recăsătorită cu un egiptean, transmite prin rugăciune repere identitare lingvistice și religioase nu doar

copilului ci întregii familii, astfel încât ajunge să îl hibridizeze într-un fel pe Celălalt.

Biserica a funcționat în special în primii ani ai migrației masive drept loc de refugiu până găseai un loc de muncă sau chiar locul în care găseai anunțurile pentru o posibilă angajare. Tot în biserică, după slujbă, enoriașii discută între ei diverse probleme, recomandări, anunțuri, situații referitoare la acte. Biserica este deci un centru de socializare și capătă chiar funcție de rețea, într-o mai mică măsură în cazul Bisericii Ortodoxe, într-o foarte mare măsură în ceea ce privește bisericile neoprotestante.

Una dintre cele mai importante probleme cu care se confruntă românii este repatrierea în cazul decesului. Din diferite motive, foarte mulți doresc să fie trimiși acasă pentru a-și găsi odihna de veci în satul natal, „să fiu îngropat în pământul de acasă” cum zic mulți. Există firme care se ocupă cu aceasta contra cost. Biserica ajută pentru acoperirea cheltuielilor. În afară de asta pentru a completa suma necesară chiar parohia face colectă de la români, adună banii și de la alte biserici, sumele ajung până la 3-4000 de euro. Sunt asigurate formele legale de donație și restul actelor necesare.

O particularitate a bisericilor ortodoxe din Italia față de cele din România este situația multor biserici ambulante, o forma aproape primitivă a creștinismului. Acest efort comun al preoților și enoriașilor de a face și des-face biserică pare să îi unească, să consolideze grupul religios. Un alt aspect remarcat atât de cei implicați în migrația românească spre Italia cât și de cercetătorii acestui fenomen, este prezența în număr foarte mare a românilor în biserici. Acest lucru se datorează atât golirii satelor din România cât și funcției bisericilor ortodoxe din Italia de loc de întâlnire și de confirmare a identității. Aceste diferențe le resimt și preoții, nevoiți uneori în fiecare duminică să plece cu geanta plină de veșminte sfinte, vase sacre și cărți de cult, prin 2-3 mijloace de transport sau uneori cu trenul, dintr-o localitate în alta.

O altă particularitate interesantă este faptul că biserica reunește enoriașii din regiuni diferite ale țării. Unii sunt din Ardeal, alții din sudul țării, din Moldova și din Basarabia. Pentru că fiecare este obișnuit cu ritualuri și ceremonii specifice de multe ori serviciul religios suferă adaptări după cum mărturisesc preoții. În România acest lucru nu ar fi fost niciodată posibil, fiecare biserică deservind un anumit areal. Astfel biserica devine și un loc de cunoaștere a celorlalți din România, unii descoperă coliva, alții obiceiuri de înmormântare pe care nu le cunoșteau. Pe de altă parte sub acest aspect se poate observa o unire în afara țării. Microgrupurile atomizate de români reconstituie la Roma o Mică Românie Mare.

Există o concurență a cultelor religioase neoprotestante în a capta cât mai multi adepți. Au existat rețele prin care potențialii migranți erau atrași prin oferte de facilități legate de drum și de locuri de muncă. Posibil ca una din explicații să fie că oamenii care au migrat

confesional sunt mai mobili și au capacitatea de a se adapta mai ușor. O altă explicație ține de faptul că aceste biserici neoprotestante sunt numite de Pietro Cingolani „biserici transnaționale”. Deși atât Biserica Ortodoxă cât și Biserica Catolică sunt religii universale, Pietro Cingolani remarca faptul că „nu toate bisericile pot fi numite „transnaționale”, deoarece nu toate creează o punte între societatea de proveniență și noua societate.”(9)

În capitolul intitulat *Motivația Plecării*, am sintetizat câteva din aspectele prezentate în partea teoretică din primul capitol, pentru a le analiza valabilitatea în studiile de caz efectuate în Italia. Aici sunt analizați și factorii determinanți ai migrației, din perspectiva celor implicați în acest act. Primul drum prezintă modul în care această călătorie capătă adeseori o valoare inițiativă. Sunt făcute câteva considerații despre obiectele luate în această primă călătorie, denumite generic, *țara din geamantan*. Pe lângă geamantanul fizic, concret, această sintagmă poate fi și o metaforă a mărcilor identitare pe care migranții le poartă cu ei conștient sau nu, și care fac parte din acest imaginar.

În capitolul dedicat *Motivației Plecării* am amintit contextul perioadei de după revoluție din punctul de vedere al discuțiilor avute cu migranții din comunitatea românească din Roma: în primul rând percepția oamenilor este că a fost o „revoluție incompletă” sau chiar fără sens. Mineriadele și apoi alegerile libere, dar foarte contestate ale anilor 90, falimentul industriei, în jurul căreia erau construite orașe întregi muncitorești, falimentul multor bănci, inflația și nesiguranța vieții sunt aspecte ale istoriei recente care au făcut pe surprinzător de mulți români să se întrebe dacă nu le era mai bine înainte de '89 astfel că, într-un sondaj din 2014, fostul președinte comunist Nicolae Ceaușescu, în cazul în care ar fi trăit, ar fi fost votat de 46% dintre participanți la vot. Pe de altă parte capitalismul brutal și politicul ultimilor 30 de ani a fost realizat în principal cu persoane formate și implicate activ, într-o formă sau alta, în fostul regim comunist, astfel încât imaginea schimbării a fost compromisă.

Lipsa politicilor pe termen lung, lipsa unității, și a unui proiect de țară au dus la distrugerea multor repere și valori, prin faptul că nu s-a protejat fragilitatea unei țări deja traumatizată de ani de comunizare forțată. În tot acest context mirajul Occidentului a devenit atât de puternic, încât nici legalitatea plecărilor, nici riscurile n-au mai contat, s-a ajuns la un fel de *migrare aut mori*.

Se observă că nu doar diferențierile salariale generează migrație. Migranții compensează imaginar costurile atunci când beneficiile sunt pe măsura așteptărilor. Tipul

9. P. Cingolani, Prin forțe proprii. Vieți transnaționale ale migranților români în Italia, în vol. Sociologia Migrației. Teorii și studii de caz românești. Polirom 2009,pg188

acesta de abordare combină analiza individului cu analiza contextului. Corelarea capitalului uman cu analiza structurală a contextelor pune în evidență una dintre problemele importante pentru condiția umană, anume libertatea individului, puterea asupra propriului destin. Conceptul de „locus of control” definit pentru prima dată de psihologul J. B. Rotter ca fiind credința că îți poți controla propria viață, este totodată una din dimensiunile de auto-evaluare. În cadrul acestui concept pot fi enumerate la capitolul motivație: nevoia de satisfacție în slujba vizată, căutarea de senzații noi, interesul pentru lumea exterioară, motivații particulare pe care le găsim la persoanele cu o tendință mai mare de emigra, căutarea securității personale.

Poate că acest aspect este cel mai apropiat de ceea ce menționam ca punct de pornire al cercetării, acea trăsătură de popor umblăreț, obișnuit să fie independent, să se „descurce” Românul este de altfel văzut de italieni și români deopotrivă drept: descurcăreț.

Această nevoie de a deține controlul propriei vieți poate explica și procentul uriaș de proprietari deținut de români, prin faptul că în viziunea tradițională „casa” reprezintă o formă de a fi liber, de a fi pe „picioarele tale”. Tot acest lucru ar putea explica și trăsătura individualistă a românului, aspect remarcat din nou atât de români cât și de italieni prin expresia „unde-s doi români, unul e deja în plus”.

În categoria plecărilor pe motivația dorinței de a avea control asupra propriei vieți, se numără și plecările pentru studiu sau cercetare și nu aparține unui singur segment social.

În analiza acționalității migratorii primul drum are o dimensiune aparte. Intenționalitatea și dorința celui care pleacă de acasă îmbracă formele unor scenarii imaginative în confruntare cu lumea reală. Experiența acestei prime călătorii rămâne în memoria afectivă ca un fel de drum inițatic. Uneori cel care povestește se auto-identifică, conștient sau nu, cu un erou care trece peste obstacole într-un epic supus tiparelor de povestire ale basmului. Această manieră narativă se întâlnește la cei care au migrat în timpul comunismului sau înainte de ridicarea vizelor și a intrării României în Uniunea Europeană. Sunt întâlnite mai toate tiparele narrative descrise de V. Propp în *Morfologia basmului*. Am putea enumera câteva dintre aceste elemente întâlnite în dialogurile cu migranții români din Roma: plecarea de acasă, părăsirea mediului familial, interdicția (trecerea ilegală a granițelor), ajutorul nesperat de la un necunoscut, obstacolele, îndepărtarea, sarcina dificilă, întoarcerea (10).

Trebuie amintit că majoritatea migranților provin din zonele rurale și sunt crescuți în spiritul tradițional, în care basmele aveau funcție rituală, ce ține de sacru. A spune o poveste după

10. Propp, V., Radu, N. & Niculescu, R. . *Morfologia basmului*. București: Editura Univers,1970

apusul soarelui putea avea funcție de ocrotire, de protecție, de rugăciune. În imaginarul omului format într-un astfel de spațiu este firesc ca experiențele cotidiene importante, pe care le povestește după o oarecare distanțare temporală, să capete proporțiile poveștilor mari, în care își circumscrie propria existență. Modul în care este asumată și povestită, la distanță în timp, prima călătorie denotă începutul unei experiențe de cunoaștere, de consolidare a autonomiei personale în raport cu ceilalți, cu mediul de formare și chiar cu lumea.

Amintirea despre călătoria rămasă în memorie stă sub semnul unei emoții specifice este un fel de invitație de participare în imaginarul migrantului. Ne putem imagina prin ce trece o femeie care parcurge sute de kilometri pe jos, fără să aibă nici un suport material și psihic, care povestește cum auzea grănicerii la marginea pădurii și, rugându-se la iconița luată la drum, se lasă brusc o ceață deasă și reușește să treacă granița.

Primul drum deschide posibilitatea formării unor rețele, odată ce primii migranți se stabilesc în Italia. Următorii vin pe baza legăturilor slabe menționate de M. Granovetter (11), bazate pe prietenie sau cunoștințe. Drumul, deși dificil, nu mai implică aceleași pericole și obstacole ca în relatările de mai sus.

Această migrație circulatorie a dus la apariția și extinderea firmelor de transport de persoane și bunuri, înființarea societăților private tip magazin cu produse românești, apoi a restaurantelor. Cifrele sunt de ordinul sutelor de astfel de afaceri românești, numărul acestora și cererea de astfel de bunuri ducând la apariția unor site-uri care să sintetizeze locurile unde se află acestea. Din discuțiile avute cu migranții din comunitatea românească din Italia am sintetizat următoarele domenii în care românii și-au deschis afacerile lor: la început doar în construcții, cu timpul societăți alimentare, croitorii, spălătorii, coafor, publicitate, aprozor, transport materiale fier vechi, grădinărit, curățenie, pensiuni, societăți de asigurare, traducători, transport marfă și persoane.

Toate aceste afaceri au apărut datorită acestui fenomen de migrație pendulatoare, a proliferării rețelelor de migrație, dar și a unui fel de a fi al unui om care se comportă mai degrabă ca un cuceritor, ca un aventurier, care dorește să fie stăpân pe propria viață.

Prin capitoulul *Țara din geamantan*, am intenționat să ilustrez câteva trăsături particulare ale profilului comunității migranților români din Roma. În acest scop am considerat că ar fi relevant conținutul bagajului românilor pe care îl iau cu ei în Italia și ce aduc din țară pe parcurs. Aceste obiecte reprezintă nevoia de a purta anumite repere identitare cu ei, de a-și reface într-un fel țara și casa în mod simbolic în noul spațiu.

11. Granovetter, M., The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*, 1983, p. pp. 201–233.

Această *țară din geamantan*, cum am numit-o metaforic, are două dimensiuni, una concretă prin obiectele utile luate din nevoile personale ale fiecăruia și una spirituală ce ține de configurația psihologică, de atitudinea față de identitatea etnică și culturală. Așadar avem un geamantan material, concret și un geamantan spiritual și simbolic.

Ultimul capitol este dedicat *Percepției Celuilalt*. Acesta a fost adăugat spre finalul scrierii tezei, fiind o temă care se remarcă în aproape toate discuțiile avute printr-o revenire la conceptele de „noi” și „ei”. Modul în care un grup social se percepe pe sine și îi percepe pe ceilalți aparține de sfera conceptului de identitate, de universul cultural în interiorul căruia se generează imaginarul la nivel intelectual și colectiv. Poate că, din acest punct de vedere, percepția este unul dintre cele mai importante aspecte de cercetat în ceea ce privește fenomenul migrației. Aceasta este o construcție mentală ce poate fi raportată la grupuri de referință cum ar fi "noi" și "ei". Spre exemplu, în cazul migranților români din Italia, se observă distincțiile: “noi, cei plecați” și “ei, cei rămași”, sau “noi, românii din Italia” și “ei, italienii”, sau despre “noi, cei care ne considerăm români” și “ei, românii care se consideră deja italieni”. Aceste autoidentificări nu sunt precise și nici pecetluite, ele se supun trăirilor, politicilor publice și diverselor obstacole pe care le întâlnesc migranții.

Experiența migratoare poate deveni o componentă a capitalului uman, poate face parte dintr-o achiziție cognitivă echivalentă cu o formare profesională. În teoriile migrației a putut fi etichetată ca „știința circulării”, abilitatea de ști sau a nu ști să circuli, „savoir circuler”.

Dorința emigrantului de a se întoarce ca un străin, ca și cum ar aparține unui alt loc imaginar este o etapă a emancipării la care a ajuns. Practic cele două spații, de plecare și de sosire sunt investite cu imaginar. Cu cât experiențele acestor migranți români sunt mai dificile, cu atât regăsim, din auto-identificările lor și în observațiile asupra materialelor analizate, o formă de cunoaștere și o capacitate în plus de a concepe strategii identitare.

Se poate vorbi despre o hibridizare reciprocă a celor două culturi, în special în comunitățile cu un număr semnificativ de români.

Într-o lume transnațională, în care „aici” și „acolo”, „acasă” și „străinătate” devin concepte vagi și ajung să definească un teritoriu global în care migrantul se mișcă fizic sau virtual cu mare ușurință, se refac anumite identități pierdute, din fragmente și bucăți pe care le duc cu ei într-un geamantan care este la rândul lui și fizic și spiritual.

Se observă că nu pot fi identificate la modul absolut principii, legi, tipare universale, valabile, definitive. Migrația este un fenomen dinamic care necesită mereu o revenire la studiul ei. Un exemplu ar fi apariția la migrația românească a unei clase noi ocupaționale cu denumire specifică, bandante, desemnând îngrijitoare, sau căpșunarii, desemnând muncitorii

sezonieri în agricultura, ori etichetări de genul „orfanii albi” puse copiilor lăsați în grija bunicilor sau rudelor.

Globalizarea economica, noile tehnologii ale circulației informației, democratizarea informației, explozia demografică și migrația duc la re poziționarea culturii ceea ce înseamnă o permanentă reconstrucție a conceptului cultural al unei societăți.

Migrația este un element important al acestei reconstrucții permanente a conceptului cultural. Românii migranți întâlniți în Italia nu își schimbă reprezentările, viziunea față de lume și de sine în funcție de noul „habitus” de care vorbește P. Bourdieu (12). În Italia nu interiorizează normele, standardele societății italiene ori ale unei clase sociale la care aspiră. Ei pot și trăiesc în două culturi. Cum o fac? Prin strategii identitare.

Concluzia lui P. Bourdieu se poate traduce în cazul emigrației românești astfel: cultura rămâne determinată de suma strategiilor personale existențiale.

Voința și capacitatea de a emigra în străinătate rezultă în același timp din personalitate și din mediul familial, de comunitatea de referință, de circuitele informaționale. Migrantul potențial este expus rețelelor migratoare, contextului politic și economic, al țării de plecare cât și al țării de destinație. Acest lucru îl obligă să acumuleze aproape forțat foarte multă informație pentru a face față unei experiențe extreme.

Ca o sinteză a teoretizării ar fi util de precizat că majoritatea autorilor caută să explice în principal factorii migrației, perspectivele individuale ale migranților, motivația și procesul decizional în contextele social și economice. Interpretarea cercetătorilor în analiza fenomenului este utilă în eventuala construire a unui cadru solid științific în interiorul căruia, deciziile politice al efectelor migrației să fie luate în cunoștință de cauză.

Ipotezele de lucru de la care am pornit se leagă de încadrarea migrației românești într-un fenomen istoric mai larg, de „popor umblăreț”, asemănător altor culturi învecinate, satul tradițional nefiind o lume izolată, sedentară. Văzută din această perspectivă migrația devine o valoare adaugată prin cunoaștere.

Unul din scopurile tezei a fost aplicarea acestor teorii pe realitatea comunităților de români din Roma, cercetarea acestora plecând de la premisa unei hibridizări a identității și nu a unei asimilări în sensul lui M. Gordon.

Primul aspect observat a fost migrația ca o achiziție psiho-cognitivă, plecările românilor în primul val migrator spre Statele Unite ale Americii sau migrația contemporană având acest numitor comun de a pleca pentru a te întoarce *altul* și fiind o formă de

12. P. Bourdieu, Simțul practic, Iași, Ed Insitutului European, 2001

emancipare nu doar economică ci și culturală. „Zi ca el și fă ca tine” este o vorbă populară cunoscută, o formă de a prelua cameleonice anumite mărci identitare ale culturii gazdă pe care, odată reveniți acasă le abandonează și „redevin” români. Acest aspect a fost observat și de cercetătorii din echipa lui D. Gusti în documentarea foștilor migranți români din America ai satului Drăguș. Diferența între cele două valuri migratorii din acest punct de vedere se află în raportarea la spațiu: în satul Drăguș odată întorși redevin români sub presiunea comunității tradiționale, în timp ce în Italia se poate vorbi despre anumite spații/locuri care readuc într-un fel prin prezența grupului social și elemente identitare specifice „țara din geamantan” cum ar fi: bisericile (în special Biserica Ortodoxă și Biserica Greco-Catolică), casele, magazinele și restaurantele românești.

Referitor la problematica asimilării sau a hibridizării, în mod surprinzător, în special în comunitățile cu un număr semnificativ de români, am identificat o formă de hibridizare identitară reciprocă, în special lingvistică, religioasă și prin obiceiuri. Aceasta conduce la crearea unui nou spațiu socio-cultural în care trăiesc și care duce la un nou distilat cultural. Am interpretat în mod simbolic faptul că în vacanțe, când revin în România, copiii români din Ladispoli sunt îndemnați în cadrul unor acțiuni educative să recupereze elemente tradiționale, fie obiecte sau costume. Ei cotrobăie și adună de prin poduri și magazine fragmente dintr-o identitate pe nici măcar cei rămași acasă nu o mai înțeleg în noul context de “global villages” („sate globale”) desemnat de M. McLuhan(13). Raportarea se face la o țară din geamantan, care conține, ca într-o capsulă a timpului, repere de mult schimbate acasă.

Aceste aspecte observate au deschis posibilitatea și dorința de a continua și aprofunda noile teme, de a vedea în ce măsură este un accident local, ceea ce nu cred - este eventual o caracteristică a emigrației românești în Italia, ce reliefează particularități dictate de asemănarea de limbă și anumite tradiții comune, chiar dacă pierdute în timp într-o parte sau alta și readuse acum la viață - sau cuprinde caracteristici mai largi prezente și în procesul de integrare al altor emigranți, în alte comunități (Spania, Germania), evident ca o altă realitate, cu propria ei specificitate.

Este de remarcat necesitatea de a pune în discuție și eventual de a semnala lipsa anumitor politici coerente pe termen lung față de acest fenomen semnificativ al migrației românești contemporane. Aceste hibridizări spre exemplu, sunt extrem de fragile din punct de vedere al stabilității, se pot atomiza ușor, grupul se poate dispersa relativ repede. Deși fragile ele reprezintă în mod paradoxal ancore foarte stabile din punct de vedere

13. M. MacLuhan, *The Gutenberg Galaxy*, University of Toronto Press, 1962

comunitar, și ar reprezenta un interes major al Uniunii Europene, al României și Italiei să fie studiate și sprijinite.

Acesta poate fi adevăratul înțeles al conceptului de „unitate în diversitate” prin care se poate realiza Uniunea Europeana ca stat fără a exista în permanență riscul antagonizării fără liant de comunicare sau șansă de colaborare constructivă. Hibridizarea face ca Celălalt să nu mai fie perceput ca un străin și devine o formă de cunoaștere reciprocă profundă.

Lipsa politicilor migraționiste poate foarte ușor duce la trecerea spre migrație definitivă, la pierderea formelor de rezistență identitara și chiar la pierderea unor sume semnificative de bani pe termen lung pe care acești migranți le trimit în România. Migrația fiind un fapt social total, aceste politici ar putea implica colaborarea antropologilor, sociologilor, istoricilor, economiștilor, a ministerelor și a administrațiilor locale în elaborarea unor politici pe termen lung, care să ia în considerare faptul că, spre exemplu în Italia, migrații români reprezintă numeric cea mai importantă minoritate a țării, iar pentru România, numărul total al emigranților români reprezintă aproximativ 20% din totalul populației țării.

BIBLIOGRAFIE

- Anghel, R.G. & Horváth, I. (2009). *Sociologia migrației: teorii și studii de caz românești*.
- Anghelache, C. & Badiu, G. (2016). Remitențele migranților – o sursă importantă și stabilă de fonduri externe, în dezvoltarea economică a unei țări. *Romanian Statistical Review Supplement*. Supplement (12). p.pp. 83–90.
- Antonescu, R. (2016). *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*. Iași: Tipo Moldova.
- Appadurai, A. (2016). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy: *Theory, Culture & Society*. [Online]. Available from: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/026327690007002017>. [Accessed: 19 September 2020].
- Appadurai, A. (1996). *Modernity At Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Ninth Printing Edition. Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press.
- Bernea, E. (1985). *Cadre ale gândirii populare românești: contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*. București: Cartea Românească.
- Bernea, E. (2009). *Sociologie și etnografie românească: ordinea spirituală*. București: Vremea.
- Berninghaus, S. & Seifert-Vogt, H.G. (1987). International Migration under Incomplete Information. *Swiss Journal of Economics and Statistics (SJES)*. 123 (II). p.pp. 199–218.
- Berthomière, W. & Hily, M.-A. (2006). Décrire les migrations internationales. Les expériences de la co-présence. *Revue européenne des migrations internationales*. 22 (vol. 22-n°2). p.pp. 67–82.
- Bîrlea, O. (1981). *Folclorul românesc*. București: Minerva.
- Boneva, B., Frieze, I.H., Ferligoj, A., Jarošová, E., Pauknerová, D. & Orgocka, A. (1998). Achievement, Power, and Affiliation Motives as Clues to (E)migration Desires: A Four-Countries Comparison. *European Psychologist*. 3 (4). p.pp. 247–254.

- Bonifazi, C. & Heins, F. (2000). Long-term trends of internal migration in Italy. *International Journal of Population Geography*. 6 (2). p.pp. 111–131.
- Borjas, G.J. (2001). Economics of Migration. In: N. J. Smelser & P. B. Baltes (eds.). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. [Online]. Oxford: Pergamon, pp. 9803–9809. Available from: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767022634>. [Accessed: 18 September 2020].
- Boyle, P.J., Halfacree, K. & Robinson, V. (2017). *Exploring contemporary migration*.
- Capidan, T. (1926). *Romanii nomazi: studiu din viata romanilor din sudul peninsulei balcanice*. Cluj: Institutul de Arte Grafice ‘Ardealul’.
- Cingolani, P. (2009). Prin forțe proprii. Vieți transnaționale ale migranților români din Italia”. In: *Sociologia migrației: teorii si studii de caz românești*.
- Ciobănel, A.I. (2002). *Înrudire și identitate*. [Online]. București: Editura Enciclopedică. Available from: <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/53920677.html>. [Accessed: 18 September 2020].
- COSTA-FORU, X.C. (1945). *Cercetarea monografică a familiei*. București: Fundația Regele Mihai I.
- Durand, G. (2000). *Structurile antropologice ale imaginarului*. București: Univers Enciclopedic.
- Fromm, E.(2013). *A avea sau a fi?* București: Editura Trei.
- Galitzi, C.A. (1929). *Study of Assimilation among the Roumanians in the United States*. New York: AMS Press.
- Gillespie, L. (2019). Pierre Bourdieu: Habitus. *Critical Legal Thinking*. [Online]. Available from: <https://criticallegalthinking.com/2019/08/06/pierre-bourdieu-habitus/>. [Accessed: 17 September 2020].
- Glazer.N., Moynihan D.P. (1970). *Beyond the melting pot*. Cambridge, Ma.: M>I.I. Press.
- Golopenția, S. (2008). *Emigranții Carter*. București: Paideia.

- Gordon, M.M. (///). *Assimilation in American life: the role of race, religion and national origins*. [Online]. New York: Oxford University Press. Available from: <https://library.dctabudhabi.ae/sirsi/detail/16849>. [Accessed: 18 September 2020].
- Granovetter, M. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*. 1. p.pp. 201–233.
- Guilmoto, C.Z. & Sandron, F. (2001). The Internal Dynamics of Migration Networks in Developing Countries {Population, 1,2000}. *Population*. 13 (2). p.pp. 135–164.
- Harbison, S.F. (1981). Family Structure and Family Strategy in Migration Decision Making. *Migration Decision Making*. p.pp. 225–251.
- Harris, J.R. & Todaro, M.P. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. *The American Economic Review*. 60 (1). p.pp. 126–142.
- Hartular, A. & Leuca, M. (1996). *Merem la America: începuturile comunitatii românești în America*. București: Institutul Cultural Român.
- Herbert, A.S. (1957). *Models of Man. Social and Rational*. New York, John Wiley & sons Inc., 1957.
- Historia (2014). *Historia*. [Online]. (8). Available from: www.Historia.ro.
- Historia (2018). *Historia*. (8). p.pp. 8–9.
- Homans, G.C. (1958). Social Behavior as Exchange. *American Journal of Sociology*. 63 (6). p.pp. 597–606.
- Institutul Național de Statistică (2016). *Starea economică și socială a României date statistice*. București: Institutul Național de Statistică.
- IOM, U.M. (2015). *Key Migration Terms*. [Online]. 14 January 2015. International Organization for Migration. Available from: <https://www.iom.int/key-migration-terms>. [Accessed: 17 September 2020].
- IOM, U.M. (2017). *Mediterranean Migrant Arrivals Reach 101,266 in 2017; 2,297 Deaths*. [Online]. 7 July 2017. International Organization for Migration. Available from: <https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reach-101266-2017-2297->

deaths. [Accessed: 18 September 2020].

ISPAS, S. (2003). *Cultură orală și informație transculturală*. București: Editura Academiei Române.

Jaeger, H. (1977). Generationen in der Geschichte. Überlegungen zu einer umstrittenen Konzeption. *gescgese Geschichte und Gesellschaft*. 3 (4). p.pp. 429–452.

Le Goff, J. (1991). *Imaginarul medieval: eseuri*. Bucuresti: Meridiane.

Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*. 3 (1). p.pp. 47–57.

Leslie, G.R. & Richardson, A.H. (1961). Life-Cycle, Career Pattern, and the Decision to Move. *American Sociological Review*. 26 (6). p.pp. 894–902.

Levi-Strauss, C. (1978). *Antropologia Structurală*. București: Editura Politică.

Loy, A. (2020). Eurostat: România, cel mai mare procentaj de proprietari de locuințe din UE. 96% din români au propria casă. *caleaeuropeana.ro*. [Online]. Available from: <https://www.caleaeuropeana.ro/eurostat-romania-cel-mai-mare-procentaj-de-proprietari-de-locuinte-din-ue-96-din-romani-au-propria-casa/>. [Accessed: 19 September 2020].

MASSEY, D.S. (2016). The Social and Economic Origins of Immigration: *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. [Online]. Available from: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0002716290510001005>. [Accessed: 18 September 2020].

Massey, D.S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. & Taylor, J.E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*. 19 (3). p.pp. 431–466.

McLuhan, M. (1967). *Understanding Media*. London: Sphere Books.

Mead, G.H. (1982b). *The Individual and the Social Self: Unpublished Work of George Herbert Mead*. 1st Edition. D. L. Miller (ed.). Chicago: Univ of Chicago Press.

Moreno, J.L. (1941). *Foundations of sociometry, an introduction*. New York: Beacon House.

- Neguț, S. (2011). *Geografie umana*. Bucuresti: Academiei Române.
- Panaiteanu, P.P. & Mazilu, D.H. (2000). *Introducere la istoria culturii românești: problemele istoriografiei române*. București: Editura Minerva.
- Phizacklea, A. (1998). Migration and Globalization: A Feminist Perspective. In: K. Koser & H. Lutz (eds.). *The New Migration in Europe: Social Constructions and Social Realities*. [Online]. London: Palgrave Macmillan UK, pp. 21–38. Available from: https://doi.org/10.1007/978-1-349-26258-8_2. [Accessed: 18 September 2020].
- Piguët, É. (2013a). Les théories des migrations. Synthèse de la prise de décision individuelle. *Revue européenne des migrations internationales*. 29 (vol. 29-n°3). p.pp. 141–161.
- Pop, I.-A. & Bolovan, I. (2008). *Istoria Transilvaniei*. Editura Academie Romane.
- Propp, V.Â., Radu, N. & Niculescu, R. (1970). *Morfologia basmului*. București: Editura Univers.
- Ratzel, F. (1882). *Anthropogeographie*. Stuttgart: J. Engelhorn.
- Ravenstein, E.G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*. 48 (2). p.pp. 167–235.
- Sandu, D. (2010). *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*. Iași: Polirom.
- Sandu, D. (1999). *Spațiul social al tranziției*. Iași: Polirom.
- Savulescu Vouduri, M. (2012). Cultura | Polita alba, casatoria alba, orfanii albi. *Monica Savulescu Vouduri*. [Online]. Available from: <https://revistacultura.ro/nou/2012/06/polita-alba-casatoria-alba-orfanii-albi/>. [Accessed: 18 September 2020].
- Schiller, N.G., Basch, L. & Blanc, C.S. (1995). From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly*. 68 (1). p.pp. 48–63.
- Simon, H.A. (1966). *Models of Man Social and Rational*. London: John Wiley and Sons Inc.
- Sjaastad, L.A. (1962). The Costs and Returns of Human Migration. *Journal of Political Economy*. 70 (5). p.pp. 80–93.

- Tarrius, A. (1989). *Anthropologie du mouvement*. Caen: Paradigme.
- Tartakovsky, E. & Schwartz, S.H. (2001). Motivation for emigration, values, wellbeing, and identification among young Russian Jews. *International Journal of Psychology*. 36 (2). p.pp. 88–99.
- Todorov, T. (1994). *Cucerirea Americii: problema celuiilalt*. Iași: Inst. European.
- Toffin, G. (2017). La fabrique de l’imaginaire. *L’Homme*. n° 221 (1). p.pp. 167–190.
- Udișteanu, A. (2020). Poveștile românilor întorși acasă. *Recorder*. [Online]. Available from: <https://recorder.ro/povestile-romanilor-intorsi-acasa/>. [Accessed: 23 September 2020].
- Vidal de La Blache, P. & Martonne, E. de (1926). *Principles of human geography*. London: Constable.
- Vulcănescu, R. (1966). *Etnografia: știința culturii populare*. București: Editura Științifică.
- Wallerstein, I. (2011). *The modern world-system II: Mercantilism and the consolidation of the European World-economy, 1600-1750*. New York: University of California Press.
- Wolpert, J. (1965a). Behavioral Aspects of the Decision to Migrate. *Papers in Regional Science*. 15 (1). p.pp. 159–169.
- Wunenburger, J.-J., CALUT, M. & Codoban, A. (2000). *Sacrul*. Cluj-Napoca: Dacia.
- Zagnoli, N. & Breteau, C.-H. (1984). De l’autre à soi : la connaissance anthropologique. *Raison présente*. 69 (1). p.pp. 5–25.